

Висновки. У цілому виявлена структура компонентів психологічної стійкості має принципове значення для створення її моделі. Усі компоненти – емоційно-вольові, інтелектуальні й особистісно-професійні якості в органічному взаємозв'язку створюють базу психологічної стійкості керівника. Визначення закономірностей, механізмів, умов і факторів їх розвитку визначає рівень психологічної стійкості керівника аварійно-рятувального підрозділу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфрієв М. І. Перспективи впровадження тренінгових технологій у підготовку персоналу органів та підрозділів внутрішніх справ / М. І. Ануфрієв // Теорія та досвід застосування тренінгових технологій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : КІВС. – 2003. – С. 6–9.
2. Секач М. Ф. Саморегуляція психической устойчивости руководителя / Секач М. Ф. – М. : Агентство «Квант», 1998. – 299 с.
3. Васильев В. Л. Юридическая психология / Васильев В. Л. – СПб. : Питер, 2000. – 624 с.
4. Анохин П. К. Узловые вопросы теории функциональной системы / Анохин П. К. – М. : Наука, 1980. – 360 с.
5. Высоцкий А. И. Возрастная динамика волевой активности школьников и методы ее изучения : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.07. – Л. : 1982. – 34 с.
6. Деркач А. А. Акмеология : личностное и профессиональное развитие человека / Деркач А. А. – М. : РАГС, 2001. – 484 с.
7. Управленческий тренинг / Санни Стаут. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.

УДК 159.9

Александров Ю.В., к. психол. н., доцент, доцент кафедри соціології та психології ХНУВС

НЕГАТИВНІ ЗМІНИ У ПСИХІЦІ ПРАЦІВНИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

У статті розкриваються питання готовності до професійної діяльності, в тому числі готовності до діяльності в умовах ризику. Особлива увага приділена аналізу діяльності працівників груп захоплення до виконання оперативно – службових завдань в ризиконебезпечних умовах. Показано негативний вплив професійної діяльності в умовах ризику на психіку працівників груп захоплення, що виникає унаслідок постійної дії на них стресогенних чинників при виконанні службових завдань, та шляхи корекції психічних станів працівників.

Ключові слова: готовність до ризику, готовність до професійної діяльності в умовах ризику, негативні зміни у психіці, групи захоплення, якості особистості, психологічна готовність, посттравматичні стресові розлади, агресивність, професійний стрес, структура психологічної готовності.

В статье раскрываются вопросы готовности к профессиональной деятельности, в том числе готовность к деятельности в условиях риска. Особое внимание уделено анализу деятельности работников групп захвата к выполнению оперативно-служебных задач в условиях риска и опасности. Показано негативное влияние профессиональной деятельности в условиях риска на психику работников групп захвата, возникающие вследствие постоянно-

го воздействия на них стрессогенных факторов при исполнении служебных задач и пути коррекции психических состояний работников.

Ключевые слова: готовность к риску, готовность к профессиональной деятельности в условиях риска, негативные изменения в психике, группы захвата, качества личности, психологическая готовность, посттравматические стрессовые расстройства, агрессивность, профессиональный стресс, структура психологической готовности.

Постановка проблеми. Службова діяльність працівників правоохоронної системи здійснюється в особливих умовах. Існує достатня кількість досліджень, в яких доведено, що у службовій діяльності міліціонерів існує багато стрессогенних факторів (В.С. Медведєв, 1997; Б. Г. Бовін, М. О. Калашніков, А. Н. Лебедєв та ін., 1995; В.А. Мицкевіч, 1992; А.П. Москаленко, 2002; Е.П. Ніконов, 1996).

Навіть побіжний огляд основних психологічних особливостей та структурних елементів професійної діяльності співробітника міліції показує, наскільки складна і багатогранна його діяльність. Вона становить безліч різних вимог, серед яких одне з найважливіших – володіння розвиненими професійно вагомими якостями особистості.

У першу чергу до них відносять професійно-психологічну орієнтованість його особистості, психологічну стійкість, розвинені вольові якості, добре розвинені комунікативні якості, здатність чинити психологічно впливати на людей при вирішенні різних оперативно-службових завдань, рольові вміння, здатність до перевтілення, розвинені професійно-значущі пізнавальні якості, професійно розвинене мислення, схильність до напруженої розумової роботи, кмітливості, розвинену інтуїцію; швидкість реакції, вміння орієнтуватися в складній обстановці.

Згадані якості не притаманні людині спочатку, їх формування і розвиток – тривалий і напружений процес, але це є необхідною умовою професійного становлення співробітника органів внутрішніх справ. У цьому зв'язку велике значення набуває професійно-психологічна підготовка співробітників, одне з призначень якої – формування у співробітників вищезазначених якостей.

Виклад основного матеріалу. Що стосується професійної діяльності працівників спецпідрозділів органів внутрішніх справ, до яких належать групи захоплення, вона здійснюється, як правило, у складних небезпечних умовах. Цим фахівцям доводиться мати безпосередні фізичні контакти з озброєними злочинцями. Під час виконання оперативно-службових завдань постійно діє високий ступінь ризику, вони повинні мати готовність до нього, уміти бездоганно використовувати засоби індивідуального і колективного захисту.

Саме тому для вирішення проблеми оптимізації праці бійців груп захоплення, для підвищення її ефективності, для пошуку шляхів та способів психологічної корекції травм їх психіки, для збереження психічного здоров'я та професійного довголіття перш за все слід глибоко вивчити специфіку їх підготовки та службової діяльності (їх особистісні якості).

Працівники спецпідрозділів міліції змушені вирішувати специфічні завдання з протистояння злочинцеві, противників, ведення поєдинків із застосуванням вогнепальної зброї в екстремальних умовах, що зумовлюють розв'язання складних координаційних рухових завдань і супроводжуються підви-

щеним емоційним напруженням. Під час виконання оперативно-службових завдань вплив на особистість сильних подразників, домінування негативних емоцій, підвищена відповідальність та необхідність вжиття адекватних заходів для конкретного працівника набувають особистої значущості і можуть призвести до негативних наслідків. Як зазначає В.Г. Андросюк, працівники слідства вважають екстремальними 50 % службових ситуацій, міліції громадської безпеки – 52 %, кримінальної міліції – 60 %, спецпідрозділів – 64 %. Дані досліджень показують, що при виконанні завдань за складних умов майже половина дій працівників міліції може бути помилковою: можлива розгубленість (24 %), зниження координації та точності рухів (29,8 %), уповільнення реакції (27 %) тощо.

Найчастіше в екстремальних умовах перебувають працівники спеціальних підрозділів та оперативних служб, які за родом своєї діяльності змушені застосовувати силові методи впливу, зокрема використовувати вогнепальну зброю. При застосуванні зброї дії працівника міліції мають носити суворо регламентований характер, як стосовно юридичної оцінки, так і щодо фізичної раціональної реалізації. Життя і здоров'я працівника спецпідрозділу залежить і від того, наскільки правильно та своєчасно він виконує певні дії, спрямовані на вирішення оперативно-службового завдання. Своєчасність виконання цих дій займає головне місце в механізмі ефективного виконання завдання, а також є визначальним для виживання працівника.

Особливе значення має психологічна підготовка бійців груп захоплення, одним із головних завдань якої є формування у них психологічної установки на діяльність у ризиконебезпечних умовах. При цьому акцент робиться на функціях установки: бійцям доводиться, що вона визначає стійкий, послідовний і цілеспрямований характер протікання діяльності, виступає механізмом її стабілізації, дозволяє зберегти її спрямованість у ситуаціях, які швидко змінюються. Інакше кажучи, значною мірою психологічна установка є фактором психологічної стійкості працівників. А остання визначає здатність працівника не коритися несприятливим психологічним обставинам, не знижувати якості професійної діяльності у складних стресогенних ситуаціях. Це ті чинники які як складові визначають в систему ознак психологічної готовності бійця.

У процесі психологічної підготовки співробітникам необхідно відпрацьовувати здатність до прискореної мобілізації умінь та навичок, бойового і професійного досвіду. Загартування і формування психологічної стійкості дає можливість адекватно діяти у ситуаціях, які характеризуються нестабільністю, високим ступенем новизни, невизначеності, фізичними незручностями, загрозою життю і здоров'ю як самих бійців, так і оточуючих.

Специфічними ознаками оперативно-службової діяльності працівників груп захоплення також є напруженість, відповідальність і велика суспільна значимість їх праці – це досить вагомні чинники, що формують необхідні для такої роботи якості особистості.

Варто зауважити, що високий рівень бойової готовності бійців спецпідрозділів є головною складовою у формуванні їх психологічної готовності. Рішення цієї задачі можливе при проведенні занять, рольових ігор та соціально-психологічних тренінгів в умовах, які максимально моделюють ризиконебез-

печні ситуації їх оперативно-службової діяльності. Такі ситуації ставлять бійців в умови психологічного конфлікту, який вимагає необхідність вибору адекватного способу поведінки. Психологічний конфлікт, як правило, породжує психічну напруженість і водночас стимулює активізацію адекватних небезпечній ситуації дій, тобто розвиток особистості.

Позитивною емоційною складовою при формуванні психологічної стійкості бійців є застосування «реальних» подразників: запис пострілів, розривів ручних гранат, криків і стонів поранених, муляжів «убитих трупів» та ін. Безумовно, чим більше ці чинники вплинуть на емоційну сферу бійців у процесі психологічної підготовки, тим легше їм буде подолати страх у реальній ситуації при зустрічі із розлюченими, озброєними і готовими на все злочинцями.

Що стосується відношення до ризику, то дослідження показали, що до такого поняття по різному відносяться працівники тих професій, в яких більш частіше доводиться стикатися з ризикованими, небезпечними ситуаціями в процесі служби, з тими, чия діяльність не пов'язана з ризиком.

При проведенні контент-аналізу відповідей досліджуваних на питання «Що таке ризик?» виявилися певні труднощі. Не всі працівники змогли дати визначення цьому поняттю, підкреслюючи складність цього завдання. У цілому досліджувані визначали поняття «ризик» наступним чином (відповіді узагальнено, оскільки вірогідних відмінностей між групами немає): ставка на успіх (32,0%); якісь особливі відчуття (28,0%); надія на фортуна (24,0%); готовність діяти у складних ситуаціях (20,0%); можливість поразки (16,0%); прагнення досягти мети незважаючи на обставини (12,0%); інтуїтивна віра в успіх (12,0%); особлива поведінка людини в екстремальних умовах (8,0%).

З метою зменшення травматизму та небезпеки для працівників міліції, вкрай важливо застосувати комплекс заходів, у першу чергу, здійснювати оцінку ризику.

Оцінка ризику – це науковий аналіз його генезису (походження ризику), визначаючи його прояви, визначення ступеня небезпеки в конкретній ситуації.

Оцінка ризику має такі елементи: оцінка здібності міліціонера, оцінка небезпечних та шкідливих чинників, оцінка оперативної обстановки, оцінка можливого перебігу подій.

Отже, в умовах ризику для здоров'я надзвичайно важливими стають такі риси, як: уважність, сміливість, максимальна зібраність, холоднокрівність. Безумовно, висока нервово-психічна напруга, стресогенні умови праці, наявність реальної загрози для здоров'я і життя з роками поступово впливають на зниження опірності нервової та імунної систем, призводять до стійких і значних змін у психологічній сфері працівників спецпідрозділів, тобто до професійної деформації. Аналіз наукової літератури засвідчує, що дослідження проблеми професійної деформації працівників міліції проводилися у різних аспектах (Н.Л. Гранат, 1993; В.С. Медведєв, 1996, 1999; Е.В. Кін, 1999; О.А. Мартиненко, 1999). Проте єдиної думки щодо природи цього явища ще не вироблено.

Уважається, що професійна деформація – це результат появу та розвитку жорстких професійних стереотипів, перенесення професійної ролі у сферу позаслужбових стосунків або впливу специфіки службової діяльності (В.С. Медве-

дев, 1996; С.Е. Пиняєва, 1997). Деякі дослідники вважають, що професійна деформація є результатом невідповідності людини суспільній професійній нормі.

Психологічну готовність до професійної діяльності у ризиконебезпечних умовах для працівників ОВС автори наукових досліджень аналізують, з двох позицій: 1) соціальної (громадянська зрілість, розуміння і усвідомлення державної і суспільної важливості оперативних завдань, службового обов'язку); 2) психологічної (емоційно-вольова і нервово-психічна стійкість, ініціативність, самостійність, впевненість у своїх силах, тощо).

Більшість дослідників, що вивчали психологічну готовність працівників ОВС до здійснення професійної діяльності в умовах ризику, одноставно дійшла висновку про те, що згаданий феномен залежить від особливостей проведення з ними психологічної підготовки.

Наслідком впливу на психіку фахівців професійної діяльності у ризиконебезпечних умовах вважається формування і збільшення з роками за інтенсивністю рівня прояву негативних змін. Останні проявляються у вигляді тривожності, агресивності, гіперзбудливості. Показано, що психологічна готовність до діяльності в умовах ризику зменшує психотравмуючий вплив стресогенних чинників на психіку фахівців.

Ураховуючи наукові відомості про дію особливостей служби у різних підрозділах міліції на якості особистості, для відповіді на питання: які конкретні зміни відбуваються у психіці міліціонерів, специфіка служби яких має значні відмінності, були відібрані працівники трьох підрозділів міліції, особливості служби яких представлено нижче.

Перша група (n=46) – основна – це працівники спецпідрозділу «група захоплення», особливості служби яких полягають у наявності значної кількості ризиконебезпечних екстремальних ситуацій.

Друга група (n=46) – основна – це працівники чергових частин міліції. Специфіка праці в цьому підрозділі визначається диспетчерським типом роботи з наявністю значних за інтенсивністю стресів та порушенням циркадних ритмів.

Третя група (n=46) – порівняльна – працівники майнової служби.

Указані групи працівників об'єднувались наявністю у їх службі великої кількості стресогенних чинників, хоча вони були різні за змістом.

Окрім того, групи досліджених були поділені на дві групи за стажем роботи: працівники зі стажем 2-3 роки – це початківці, до другої – зі стажем 9-10 років, це – професіонали.

У дослідженні використовувалися методи бесіди, інтерв'ювання і контент-аналізу службової документації (уставу, інструкцій, наказів та ін.). З метою виявлення особливостей бойової, фізичної і психологічної підготовки досліджених осіб вивчалася робоча документація та звіти начальників підрозділів.

До другої групи методів увійшли методики діагностики якостей особистості. Це методика багатофакторного дослідження особистості Р.Б. Кеттелла (№105, 16PF). Використання саме цієї методики зумовлено необхідністю виявлення значення певних якостей особистості працівників груп захоплення в процесі формування психологічної готовності їх до екстремальних умов служби та наявністю значних нервово-психічних напружень у працівників черго-

вих частин. Окрім того, були застосовані інші методики, а саме Фрейбургський особистісний опитувальник (FPI), методика діагностики агресивних ворожих реакцій А. Басса та А. Дарки, методика «Шкала оцінки впливу травматичної події» (IES), «Загальне здоров'я – GHQ-28», використано методику за «шкалою професійного стресу», розробленою А.К. Марковою і модифікованою Л.Б. Забеловою. Визначення суб'єктивного рівня захворювання досліджуваних осіб здійснювалося шляхом використання Гісенського опитувальника, також використали методику діагностики нервово-психічної стійкості та ризику дезадаптації «Прогноз», методику діагностики рівня емпатичних здібностей В.В. Бойка та ін.

Ураховуючи рекомендації Т.П. Паронянца, який досліджував вплив на психіку бойових операцій, що виконувалися міліціонерами в колишній Югославії, використовували також ряд методів, спрямованих на психологічну корекцію негативних змін, які виникли у бійців груп захоплення. До них належали наступні: нейрон-лінгвістичне програмування (NLP), методи авторегуляції, а також методи раціональної когнітивної та поведінкової психокорекції.

Результати досліджень дають змогу зробити такі висновки.

Професійна діяльність працівників груп захоплення здійснюється в складних ризиконебезпечних умовах. До специфічних особливостей їх служби слід віднести наявність прямого контакту з озброєними злочинцями, незнайомі обставини виконання оперативних завдань, ризик отримати травму або поранення постійне порушення режиму сну і відпочинку, нервово-психічні та фізичні перевантаження, персональну відповідальність за використання зброї.

До особливостей професійної діяльності працівників чергових частин міліції відносяться такі: необхідність цілодобового приймання інформації про порушення громадського порядку, безперервне управління підрозділами, які беруть участь у ліквідації безпорядків або злодіянь громадян, негайне проведення заходів до розкриття скоєних злочинів, аналіз причин затримання доставлених у райвідділ громадян.

Специфіка оперативної діяльності бійців груп захоплення – силове знешкодження злодіїв, які порушують закон, а для працівників чергових частин особливістю їх служби є диспетчерський вид діяльності.

Специфіка професійної діяльності працівників груп захоплення та чергових частин міліції спричиняє адекватні зміни у їх психіці. Якості особистості, що сприймаються у суспільстві як позитивні, з роками служби міліціонерів у цих підрозділах виявляються менше, тобто рівень їх прояву від початківців до професіоналів зменшується. Такі якості як товариськість, людяність, обережність, відповідальність, врівноваженість, терпимість, доброзичливість, емпатія та ін. Процес є перебудовою їх психіки відповідно до умов професійної діяльності тому, що з ростом стажу служби рівень прояву якостей, що були у початківців весь час слабшає. Причому рівень прояву позитивних якостей у працівників чергових частин міліції зменшується значно інтенсивніше, ніж у бійців груп захоплення. Упевненість у тому, що це є дією саме специфіки їх служби підтверджується порівнянням цього процесу, який проявляється у працівників майнових підрозділів, але значно менше.

Небезпечні, складні, стресогенні умови служби бійців груп захоплення спричиняють формування і розвиток у них якостей особистості, без яких важко або неможливо виконувати оперативні завдання. Саме специфіка служби у цьому спецпідрозділі призводить до збільшення ступеня рівня негативних змін у їх психіці. Останні представлені такими якостями особистості, як: фрустрованість, незалежність, тривожність, дратівливість, агресивність, байдужість, депресивність.

Водночас щоденне застосування влади до затриманих осіб, що перебувають у розпорядженні працівників чергових частин міліції, зумовлює формування у них негативних, але інших якостей особистості: владність, упертість, самовпевненість, жорстокість, конфліктність, бездушність, егоцентричність, догматичність.

Ризиконебезпечні умови служби бійців груп захоплення формують такі симптоми, як: безсоння, вегетативні розлади, психічна втома та формування посттравматичного стресового синдрому. При цьому зі збільшенням стажу служби вони підсилюються, накопичується психічна втома та виснаження, а ступінь адаптації та працездатності зменшується.

Нервово-психічні напруження і порушення циркадних ритмів у працівників чергових частин теж є стресогенними чинниками, які призводять до негативних змін у психіці. Однак рівень їх прояву і швидкість формування з роками служби значно менші, ніж у їх колег з груп захоплення. Тобто «психологічна плата» за дію екстремальних умов професійної діяльності суттєво відрізняється у порівнюваних групах працівників і, безумовно, переважає вона у бійців спецпідрозділів. Так, рівень професійного стресу у них 20,7 балів, а у працівників чергових частин – 15,1 балів.

Факторами, які зумовлюють психологічну готовність працівників спецпідрозділів до несення служби в умовах ризику, є мотиви самоствердження, доведення іншим своєї переваги, а також бажання випробувати свої можливості. Значну роль у цьому процесі відіграють схильність і готовність бійців груп захоплення до ризику, хоча остання з роками служби зменшується, а мотивація до успіху зростає. Водночас у працівників чергових частин основними мотивами до служби у цьому підрозділі є «бажання бути причетним до влади» та «мати вплив на друзів, батьків, знайомих». Тобто їх психологічна готовність спричинена іншими потребами та мотивацією.

Відрізняються у порівнюваних групах працівників і психологічні установки: у групі захоплення домінує установка «на результат», а в оперативних чергових – «на егоїзм».

Особистісно-професійні якості як складові структури психологічної готовності теж детермінують готовність бійців до ризиконебезпечної професійної діяльності. Такі якості, як: схильність до ризику, гнучкість у досягненні мети, пріоритетність роботи, терпимість до невизначеності, планування часу і особистісно-професійний потенціал за роки служби у спецпідрозділі формуються і рівень їх виявлення зростає від початківців до професіоналів. Оперативні чергові теж мають ці якості, але рівень їх виявлення, порівняно з бійцями груп захоплення, значно менший.

За самооцінкою працівників груп захоплення суттєвими якостями для забезпечення психологічної готовності до оперативної діяльності в умовах ризику є такі: сміливість, пильність, спостережливість та інтуїція. При цьому в групі працівників майнових підрозділів спостережено наступні якості: пластичність уваги, швидкість аналізу інформації, спостережливість, тобто професійно психологічні якості. Крім того, виявлено якості психологічної стійкості, соціально-особистісні та поведінкові, високий рівень прояву яких зумовлює психологічну готовність порівнюваних груп міліціонерів до їх професійної діяльності, хоча, безумовно, вони більш притаманні особам з груп захоплення.

Так, для бійців з групи захоплення вагомими якостями психологічної стійкості є впевненість у своїх силах, емоційна стійкість і здатність до ризику. У працівників чергових частин – це емоційна стійкість, тривала працездатність та здатність регулювати свої психологічні стани.

Соціально-особистісні якості для перших – це вимогливість до себе, відповідальність та ініціативність, а для других – наполегливість, порядність і гуманність. Поведінкові якості для перших – це досвід дій в екстремальних умовах, швидкість реакцій та урівноваженість, а для других – це розсудливість, стриманість, спокійність.

На основі аналізу отриманих результатів, сформульовано і обґрунтовано поняття «психологічна готовність», яке стосовно працівників ОВС та їх готовності до професійної діяльності у ризиконебезпечних умовах розуміємо, як своєрідний психічний стан, який характеризується високим рівнем психологічної стійкості, оптимальним емоційним збудженням та мотивацією до діяльності у ризиконебезпечних умовах.

Виділено сім основних факторів, від яких залежить психологічна готовність працівників ОВС: джерело формування (реактивно-особистісно зумовлена); рівень прояву (низька – висока); емоційний вплив (позитивна – негативна); тривалість існування (довготривала – короткочасна); ступінь усвідомленості (неусвідомлена – усвідомлена); домінування креативного чи емоційного компонентів (емоційна – обміркована, зосереджена).

Структура психологічної готовності до професійної діяльності в умовах ризику має сім чинників: 1) життєвий досвід працівника ОВС; 2) особиста уява про ризик та індивідуальна здатність до його подолання; 3) якості особистості; 4) мотивація до такого виду діяльності; 5) оцінка впливу небезпечних умов на особисте здоров'я і життя; 6) прийняття рішення про дії та поведінку в конкретних умовах; 7) психологічна підготовка до діяльності у небезпечних умовах.

Психологічна готовність є динамічною системою, що змінюється залежно від обставин і має відмінності у працівників різних підрозділів ОВС.

Все це свідчить про необхідність психологічної корекції негативних змін у психіці бійців груп захоплення, спрямованого на корекцію негативних змін психіки, підвищення стресостійкості, працездатності та збереження професійного довголіття.

У процесі формування і розвитку багатокомпонентного психічного стану, яким є психологічна готовність до професійної діяльності груп захоплення в умовах ризику, системоутворювальними чинниками є психологічна підготовка та соціально-психологічний тренінг.

Стосовно психологічної підготовки необхідно зазначити таке: по-перше, вона обов'язково повинна проводитися фахівцями-психологами психологічної служби спецпідрозділу; по-друге, вона має бути загальною і спеціальною. При цьому до першої слід віднести удосконалення знань бійців матеріалами загальної психології: про психіку, її реакції в різних умовах, про психологічні процеси та стани. Важливим у цьому процесі є доведення до свідомості працівників груп захоплення понять про емоційно-вольову сферу, стресостійкість, методи саморегуляції.

Упродовж спеціальної психологічної підготовки необхідно сформувати навички володіння своїми психологічними процесами та станами і використовувати методів саморегуляції у ризиконебезпечних умовах. Суттєвим також є відпрацювання умінь підтримки високого рівня психоемоційної стійкості, відновлення працездатності та нервово-психічної енергії у незвичних, ризикованих та екстремальних умовах.

Спеціальна психологічна підготовка повинна спиратися на максимальне наближення бійців до реальних умов «поєдинку зі злочинцем». Однією із важливих умов проведення психологічної підготовки працівників групи захоплення має бути формування глибокої впевненості та віри їх у свої можливості, у взаємодопомогу колег і у те, що завжди перемагає «сильний духом».

Найважливішим результатом психологічної підготовки має бути створення у бійців груп захоплення психологічного потенціалу як довготривалої психологічної готовності, яка детермінує можливість кожного з них діяти в умовах ризику.

Другим системоутворювальним компонентом психологічної готовності є соціально-психологічний тренінг.

Психологічна корекція негативних змін у психіці працівників груп захоплення здійснювалася за допомогою соціально-психологічного тренінгу. Його застосування забезпечило суттєвий вплив на якості їх особистості. Після тренінгу рівень вияву соціально бажаних якостей особистості бійців спецпідрозділу ОВС підвищився, в результаті чого такі якості, як: товариськість, емоційна стійкість, обережність, відповідальність, терпимість, доброзичливість, відкритість, емпатія та ін., стали переважати.

Водночас рівень вияву негативних якостей їх особистості таких, як: жорсткість, впертість, гіперзбудливість, фрустрованість, психічна напруга, тривожність, агресивність, депресивність, значно зменшився. Проведення соціально-психологічного тренінгу надало можливість зменшити психічну напругу та психічну втому працівників груп захоплення при одночасному збільшенні їх адаптивних можливостей.

Висновки. Отже, використання соціально-психологічного тренінгу як засобу психологічної корекції травмованої психіки у бійців груп захоплення є ефективним, може застосовуватися на практиці.

Водночас доведено, що соціально-психологічний тренінг є одним із важливих чинників у формуванні психологічної підготовленості бійців груп захоплення до ризикованої професійної діяльності. А підготовленість, в свою чергу, постає головним фактором у структурі психологічної готовності працівників груп захоплення для службової діяльності у ризиконебезпечних умовах.

Високий рівень вияву довготривалої психологічної готовності працівників груп захоплення до професійної діяльності у ризиконебезпечних ситуаціях можливий за умови періодичного відпрацювання спеціальної психологічної підготовки, проведення соціально-психологічних тренінгів та постійного психологічного супроводу. Ці заходи необхідні тому, що психологічна готовність є системою динамічною, змінною, яка формується за певних умов, і результат її формування – утворення психічного стану, який забезпечує можливість і здатність бійців успішно виконувати оперативні завдання. При цьому слід пам'ятати, що сформований психічний стан (як тренуваність спортсмена) потребує постійної підтримки рівня функціонування.

Підтримка високого рівня психологічної готовності вимагає від працівників груп захоплення постійної роботи над собою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід) / Володимир Іванович Барко. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 448 с.
2. Делікатний С. К. Формування психологічної готовності співробітників ОВС до забезпечення особистої безпеки в екстремальних ситуаціях оперативно-службової діяльності / С. К. Делікатний, Ж. Ю. Половнікова // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – № 8. – С. 224–235.
3. Долженко О. С. Вимоги до якостей особистості працівників ОВС, які здійснюють службу в екстремальних умовах : Збірник наукових праць / О. С. Долженко // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Вип. 5. – Харків : УЦЗУ, 2008. – С. 49–54.
4. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу ОВД України : [науково-практичний посібник / Бандурка О. М., Венедиктов В. С., Тімченко О. В., Христенко В. Є.]. – Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2005. – 319 с.
5. Зівзах М. В. Психологічні дезадапційні реакції у співробітників спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ (діагностика, психокорекція та профілактика) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.04 «Медична психологія» / Зівзах Маркел Вячеславович. – К., 2007. – 18с.
6. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності у звичайних та екстремальних умовах / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : «Ніка-Центр», 2006. – 580 с.
7. Логачов М. Г. Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.06 / Логачов Микола Георгійович. – Харків, 2001. – 183 с.
8. Майдынов А. С. Проблемы подготовки личного состава ОВД в экстремальных условиях / А. С. Майдынов // Проблемы социально-правовой защищенности сотрудников ОВД в современных условиях. – М. : Домодедово, 1994. – 236 с.
9. Медведев В. С. Деякі концептуальні основи програми профілактики професійної деформації працівників ОВС / В. С. Медведев // Вісник університету внутрішніх справ. – Харків, 1999. – № 8. – С. 26–28.

10. Мицкевич В. А. Формирование психологической устойчивости сотрудников ОВД / В. А. Мицкевич // Проблемы безопасности личного состава ОВД. – Минск, 1992. – 188 с.

11. Паронянц Т. П. Возникновение и проявление посттравматических стрессовых расстройств у работников органов внутренних дел в условиях выполнения миротворческой миссии ООН (на примере бывшей Югославии): дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.06 / Паронянц Тигран Павлович. – Харьков, 2004. – 209 с.

12. Плиско В. И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности / В. И. Плиско. – Киев : РИО МВД Украины, 1991. – 128 с.

13. Садковий В. П. Особливості прояву посттравматичних стресових розладів у працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / Садковий Володимир Петрович. — Харків, 2005. – 224 с.

14. Тимченко А. В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции / Александр Владимирович Тимченко. – Харьков, 1997. – 184 с.

УДК 159.942:355.3(045)

Блінов О.А., к. психол. н., доцент, доцент кафедри політології та соціальних технологій, Національний авіаційний університет

САМОРЕГУЛЯЦІЯ НЕСПРИЯТЛИВИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ У НАПРУЖЕНИХ УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання саморегуляції емоційних станів людини в напружених умовах її діяльності. Показано динаміку змін рівнів саморегуляції десантників при підготовці та здійсненні парашутних стрибків.

Ключові слова: саморегуляція, емоційні стани, напружені умови діяльності, десантники, парашутні стрибки, аеромобільні війська України.

В статье рассматриваются вопросы саморегуляции эмоциональных состояний человека в напряженных условиях его деятельности. Показана динамика изменений уровней саморегуляции десантников при подготовке и совершении парашютного прыжка.

Ключевые слова: саморегуляция, эмоциональные состояния, напряженные условия деятельности, десантники, парашютные прыжки, аеромобильные войска Украины.

Постановка проблеми. Діяльність людини в умовах, які несуть безпосередню загрозу і небезпеку для життя та здоров'я її суб'єкта, приводить до виникнення несприятливих емоційних станів, які можуть порушувати діяльність людини, призводять до зниження її ефективності або зривів діяльності.

Розробка теорії та практики регуляції несприятливих емоційних станів у напружених умовах діяльності сьогодення є закономірним результатом розвитку психології щодо підготовки і діяльності фахівців. Несприятливі емоційні стани розглядаються нами як такі, що порушують працездатність людини і успішність виконання нею професійних завдань.